

Jewhen Zacharow

Przewodniczący Organizacji Obrony Praw Człowieka,
Charków

Opinia. Prawna kwalifikacja Wielkiego Głodu (Hołodomoru) w latach 1932–1933 w Ukrainie i na Kubaniu jako zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni ludobójstwa

Autor uzasadnia tezę, że Hołodomor 1932–1933 był zbrodnią przeciwko ludzkości i ludobójstwem, a prawną klasyfikację tej zbrodni mógłby przeprowadzić specjalnie powołany Trybunał Międzynarodowy — wniesienie zmian do Konwencji ONZ *W sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa* z 1948 r. byłoby znacznie trudniejsze. Ponadto stoi na stanowisku, że chociaż Federacja Rosyjska jest prawną następczynią ZSRR, to jednak nie może odpowiadać za zbrodnie reżimu komunistycznego — *nie wchodzi one do zakresu praw i obowiązków, jakie Federacja Rosyjska przejęła po ZSRR.*

W *Opinii* tej podjęto próbę wykazania, że na podstawie Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1948 r. oraz Konwencji ONZ *W sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa* z 9 grudnia 1948 r., Wielki Głód lat 1932–1933 w Ukrainie i na Kubaniu nosi znamiona zbrodni przeciwko ludzkości oraz ludobójstwa.

Zgodnie z punktem 1. artykułu 7. Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, „zbrodnia przeciwko ludzkości” oznacza *którykolwiek z następujących czynów, popełniony w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej:*

- (a) zabójstwo;
- (b) eksterminacja;
- (c) niewolnictwo;
- (d) deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności;
- (e) uwięzienie lub inne dotkliwe pozbawienie wolności fizycznej z naruszeniem podstawowych reguł prawa międzynarodowego;
- (f) tortury;

- (g) zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytutka, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi;
- (h) prześladowanie jakiegokolwiek możliwej do zidentyfikowania grupy lub zbiorowości z powodów politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych, płci (gender) w rozumieniu ustępu 3. lub z innych powodów powszechnie uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w związku z jakimkolwiek czynem, do którego odnosi się niniejszy ustęp, lub z jakimkolwiek zbrodnią objętą jurysdykcją Trybunału;
- (i) wymuszone zaginięcia osób;
- (j) zbrodnia apartheidu;
- (k) inne nieludzkie czyny o podobnym charakterze celowo powodujące ogromne cierpienie lub poważne uszkodzenie ciała albo zdrowia psychicznego lub fizycznego.

Zgodnie z punktem 2. artykułu 7. Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego: *W rozumieniu ustępu 1 (b) „eksterminacja” obejmuje celowe stworzenie takich warunków życia, inter alia, pozbawienie dostępu do jedzenia i opieki medycznej, które są obliczone na wyniszczenie części ludności.*

Konwencja ONZ *W sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa* została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 9 grudnia 1948 r. w Paryżu i weszła w życie 12 stycznia 1951 r. Została ratyfikowana przez Prezydium Rady Najwyższej ZSRR 18 marca 1954 r.

Zgodnie z artykułem 6. Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz artykułem 2. Konwencji ONZ *W sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*, ludobójstwo oznacza następujące czyny, dokonane z zamiarem zniszczenia w całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej jako takiej:

- (a) zabójstwo członków grupy;
- (b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy;
- (c) rozmyślne stworzenie dla grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego;
- (d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy;
- (e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy.

Zgodnie z artykułem 3. Konwencji karaniu podlegają następujące czyny:

- a) ludobójstwo;
- b) zmowa w celu popełnienia ludobójstwa;
- c) bezpośrednio i publicznie podżeganie do popełnienia ludobójstwa;
- d) usiłowanie popełnienia ludobójstwa;
- e) współudział w ludobójstwie.

Résumé faktów historycznych

W celu dokonania właściwej kwalifikacji prawnej zjawiska Wielkiego Głodu w latach 1932–1933 konieczne jest przeanalizowanie wydarzeń historycznych w Ukrainie i na Kubaniu oraz ustalenie, czy polityka reżimu radzieckiego była polityką celową, czy miała aspekt etniczny oraz czy została obliczona na wywołanie sztucz-

nego głodu na masową skalę, którego skutkiem była śmierć milionów ludzi. Wyniki licznych badań głodu lat 1932–1933, prowadzonych przez naukowców ukraińskich i zagranicznych – rosyjskich i innych¹, można podsumować w niżej przedstawiony sposób.

Po zakończeniu kompleksowej kolektywizacji wprowadzono system, w którym kolchoz najpierw musiał wypełnić odgórnie narzucony plan zobowiązań wobec państwa („pierwsze przykazanie”, jak się wyraził Stalin), a dopiero potem mógł dokonać podziału między pracowników tego, co zostało, i wypłacić im wynagrodzenie za dniówki obrachunkowe. Jednakże narzucone plany były nierealne i w efekcie kolchozy nie były w stanie rozliczyć się z kolchoźnikami. Właśnie to spowodowało ogromny deficyt zboża na wsi. Kolchoźnicy mogli liczyć jedynie na to, że uda im się zebrać na swych działkach przyzagrodowych wystarczającą ilość warzyw i innych plonów (przede wszystkim ziemniaków) i nie mając pewności, że otrzymają wynagrodzenie, niechętnie szli pracować do kolchozów. Do braków ziarna doprowadziła stalinowska polityka „popędzania” (określenie Stalina): pierwotny plan, który sam w sobie był już nierealny, ulegał nagle podwyższeniu. Podwyższenie miało na celu zmobilizowanie do wykonania planu pierwotnego. Skutkowało to jeszcze większym deficytem zboża i w ostatecznym efekcie doprowadziło do głodu.

Podczas omawiania zjawiska głodu lat 1932–1933 należy koniecznie rozróżnić trzy różne typy głodowania, z których każdy, poza elementami wspólnymi, miał swe specyficzne przyczyny, cechy i skutki, różniące się między sobą swoją skalą. Przyczyną głodu pierwszej połowy 1932 r. było niezrealizowanie państwowego planu gromadzenia ziarna ze zbiorów roku 1931 i związana z tym polityka Kremla wobec wsi. Głód ten zlikwidowało zawrócenie z portów części przeznaczzonego na eksport zboża i zakup zboża za granicą. W trzecim kwartale 1932 r. głód pojawił się ponownie wskutek niewykonania planu gromadzenia plonów zebranych w 1932 r. Trzeba koniecznie podkreślić, że charakter głodu w Ukrainie przed listopadem 1932 r. był

¹ *Investigation of the Ukrainian Famine 1932–1933. Report to Congress Commission on the Ukraine Famine*, Washington, DC, 1988; *Investigation of the Ukrainian Famine 1932–1933*, [w:] *Oral History Project on the Ukrainian Famine in three volumes*, Washington, DC, 1990; Р. Конквест, *Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор*, Київ 1993; А. Граціозі, *Великая крестьянская война в СССР. Большевики и крестьяне: 1917–1933*, Москва 2001; С. Кургуа, Н. Верт, Ж.-Л. Панне (і інші), *Черная книга коммунизма. Преступления, террор, репрессии*, Москва 2000; *Коммунизм. Террор. Человечество*, Киев 2003; *Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Док. и матер. в 5 т.*, Москва 1999–2006; *Сталин и Каганович. Переписка, 1931–1936*, Москва 2001; R. W. Davies, S. Wheatcroft, *The Industrialisation of Soviet Russia, Volume 5: The Years of Hunger. Soviet Agriculture, 1931–1933*, Palgrave Macmillan, 2004; *Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів*, Київ 1990; С. В. Кульчицький, *Ціна „великого перелому”*, Київ 1991; *33-й: голод. Народна Книга-Меморіал*, упоряд. Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк, Київ 1991; В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький, *Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки*, Едмонтон-Київ 1991; *Колективізація і голод на Україні 1929–1933. Збірник документів і матеріалів*, Київ 1992; *Чорна книга України: Зб. документів, архів. матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе*, Київ 1998; *Командири великого голоду. Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932–1933 рр.*, Київ 2000; Ю. І. Шаповал, В. А. Золотарьов, Всеволод Балицький: *особа, час, оточення*, Київ 2002; *Голод 1932–1933 років в Україні: причини і наслідки*, Київ 2003; *Український Голокост 1932–1933. Свідчення тих, хто вижив*, Київ 2003; *Голодомор 1932–1933 років в Україні: Документи і матеріали*, упоряд. Р. Я. Пиріг, Київ 2007; *Розсекречена пам'ять. Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ІПУ-НКВД*, Київ 2008; С. В. Кульчицький, *Чому он нас уничтожил?*, Київ 2007; С. В. Кульчицький, *Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення*, Київ 2008.